

УДК 330.123
© 2013

А.І. ЛІВЕНКО,
кандидат економічних наук

ДЗ “Дніпропетровська медична
академія МОЗ України”

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ

Розглянуто особливості механізму функціонування ринку освітніх ресурсів, специфіку їх створення й використання в сучасних економічних умовах. Підкреслено, що діяльність закладів освіти як некомерційних (безприбуткових) організацій найбільше відповідає реаліям сьогодення.

Постановка проблеми. Ринок, як перш за все сфера реалізації продуктивних властивостей суспільного людського організму, являє собою надзвичайно складне явище, котре має систему, структурно-функціональну організацію і перебуває в процесі постійного становлення й розвитку. Розумна господарська діяльність людського суспільства є об'єктивним базисом його соціального відтворення. Історичний досвід свідчить про те, що відтворення свого громадського життя люди здійснюють через багатогранний обмін, а господарські зв'язки й відносини реалізуються у формі ринкових зв'язків і стосунків. Результативність будь-якої господарської системи залежить від кількості, якості, структури й механізму використання факторів виробництва – землі, праці, капіталу, підприємницьких здібностей, інформації. Сьогодні тільки цих факторів, на нашу думку, недостатньо для розуміння рушійних сил розвитку сучасної економіки. Тому цілком логічним і необхідним уявляється введення ще одного фактора, що агрегує особливості сучасного виробництва – освіти, який доповнює та уточнює існуючі фактори економічного зростання.

Об'єктивними умовами, які визначають потребу в нових підходах до проблем освіти й освітніх ресурсів, є становлення сучасних ринкових відносин, необхідність нової якості освітніх ресурсів, підвищення відповідальності освіти перед суспільством і державою, дедалі більший вплив глобалізації на всі сфери суспільно-економічного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання важливості освіти й освітніх ресурсів для поступального розвитку економіки,

підвищення значення людського фактора в забезпеченні економічного прогресу привело до пошуків у сфері розроблення різноманітних концепцій і теорій у галузі освіти, викликало інтерес дослідників до цієї тематики. Наслідком цього стала велика кількість наукових праць, що стосуються освітніх проблем, зокрема проблеми формування освітніх ресурсів.

Серед учених, які зробили істотний теоретичний внесок у розроблення різних аспектів освіти, – Ф.Г. Кумбс, Ф. Махлуп, Т. Шульц, Г. Беккер, Б. Вейсброд, Е. Денісон, П. Роббінсон, Е. Кон, М. Блаер, С. Струмлін, В. Жамін, С. Костянян, В. Комаров, Б. Ременников та ін.

Зусилля українських науковців у намаганні виробити концептуальні засади використання освітнього потенціалу в реформуванні економіки знайшли своє відображення у працях К. Грищенка, І. Каленюк, К. Корсака, К. Левківського, М. Шкіля, А. Поручника, О. Романовського, Г. Щекіна та ін.

Серед невирішених аспектів даної проблеми, які потребують подальшого дослідження й наукового аналізу, – питання виявлення сутнісних характеристик освітніх ресурсів, особливостей їх створення, використання й функціонування в сучасних економічних умовах.

Ринкові умови господарювання, істотний вплив освітнього чинника на природу соціально-економічних процесів у суспільстві, включеність освіти до ринкових відносин зумовлюють потребу розглянути місце, роль, особливості та механізми функціонування освітніх ресурсів у сучасній економіці. Саме це й стало **метою наших досліджень.**

Виклад основного матеріалу. Одним із

сегментів ринкової економіки є ринок освітніх ресурсів, основними суб'єктами якого є виробники освітніх послуг (освітні установи й фізичні особи, які надають освітні послуги в індивідуальному порядку), споживачі освітніх послуг (фізичні особи, фірми, підприємства, організації, органи управління й т.п.) і посередники (включаючи служби зайнятості, біржі праці, суспільні інститути й структури, що сприяють просуванню освітніх послуг на ринку, тощо). Кожний з перелічених суб'єктів відіграє свою, цілком визначену роль у механізмі формування й функціонування ринку освітніх ресурсів, обумовлену виконуваними ними функціями.

Взаємодія суб'єктів ринкових відносин на ринку освітніх ресурсів визначається механізмом його функціонування. В основу цього механізму покладена складна, об'єктивно сформована сукупність загальних принципів організації ринкових відносин, що визначають стратегію й тактику поведінки на ринку виробників, посередників і споживачів освітніх послуг, що забезпечують вільний вибір пріоритетів у сфері освіти й сприяють найбільш ефективному задоволенню потреб усіх зацікавлених суб'єктів ринкових відносин. Набір цих принципів, обумовлених специфікою освітніх послуг, відбиває особливості механізму функціонування ринку освітніх ресурсів. Перша з цих особливостей полягає в тому, що, в силу суспільної, соціальної значущості освітніх ресурсів, ринок не може бути орієнтованим винятково на ринкові цінності й ринкові критерії ефективності. Більш того, економічна ефективність у сфері освіти відіграє підлеглу роль і проявляється в основному при визначенні ступеня раціональності використання ресурсів, економії витрат і т.п. Першорядна ж роль при формуванні механізму функціонування ринку освітніх ресурсів відводиться реалізації соціальної справедливості й соціальної ефективності, оскільки саме вони є найбільш яскравим проявом ступеня цивілізованості й демократичності суспільства. Тому ринок освітніх ресурсів, створюючи передумови для розширення набору пропонованих послуг і свободи їх вибору, покликаний певною мірою забезпечувати і їх доступність.

Друга особливість обумовлена тією самою властивістю освітніх послуг, що й перша, – їхньою соціальною значущістю. Дія механізму функціонування ринку освітніх ресурсів обмежена рамками існуючої в усіх розвинених країнах системи соціального захисту населення, які вже не можуть успішно розвиватися без певної міри соціальної справедливості. Певна міра перерозподілу, вирівнювання доходів, створення соціальних гарантій і рівних стартових умов є життєво необхідними факторами успішного розвитку сучасної індустріальної й тим більше постіндустріальної систем, що базуються на все більшому використанні кваліфікованої й творчої праці. Зазначимо, що властиві для кожної країни особливості підходів до організації системи соціального захисту, в якій органічно вписана система освіти, накладають відбиток на механізм функціонування ринку освітніх ресурсів.

Третя особливість механізму функціонування ринку освітніх ресурсів обумовлена тісністю й гнучкістю прямих і зворотних зв'язків з ринком праці та іншими ринками факторів виробництва. Це проявляється насамперед в оперативному реагуванні ринку освітніх ресурсів на зміни попиту на трудові ресурси певної якості на ринку праці під впливом технологічного й науково-технічного прогресу.

Специфіка освіти в умовах сучасної ринкової економіки полягає і в тому, що не є очевидним факт наявності економічного змісту в інтересах студента до освіти та інтерес педагогічного працівника до педагогічної діяльності. Крім того, результати діяльності сфери освіти не мають видимої форми. Тому дуже складною й маловивченою залишається проблема форм організації педагогічної діяльності в її зв'язку із суспільним виробництвом.

Однією з особливостей формування освітніх ресурсів є сьогодні й те, що освіта не може й не повинна розвиватися виключно на ринкових, комерційних началах, бо вона належить до тієї сфери економіки, де отримання максимального прибутку не є метою діяльності. Тому виробництвом освіти (формуванням освітніх ресурсів) мають займатися некомерційні організації, сутність функці-

онального призначення яких в умовах ринку полягає передусім у задоволенні потреб населення в певних благах, а не в одержанні максимального прибутку.

В економіці багатьох країн некомерційні організації посідають помітне місце. У ряді випадків так називають і приватні, і державні організації, що не орієнтуються у своїй діяльності на максимізацію прибутків [1, 4], в інших – тільки приватні (включаючи неприбуткові корпорації, різні асоціації фізичних і юридичних осіб а також організації, що їм належать), на протилегу державним [2, 3, 5, 6].

Як зазначає С.І. Жильцов, у сучасній розвиненій ринковій економіці некомерційні структури стають вельми привабливими для залучення приватного капіталу. Це пояснюється, по-перше, підвищенням їх соціальної відповідальності зі задоволення культурних, освітніх і суспільно корисних потреб людей. По-друге, існує зацікавленість у некомерцій-

них організаціях тих власників приватного капіталу, котрі не схильні до ризикового бізнесу, особливо в період зростаючої невизначеності економічної кон'юнктури [1, с. 182].

Діяльність закладів освіти, і в першу чергу вищих, як некомерційних (безприбуткових) організацій, найбільше відповідає реаліям сьогодення, оскільки забезпечуються широкі можливості самоорганізації й саморозвитку. Це також дозволяє уникати надмірного централізму, одноманітності й регламентації, властивих державним структурам, і створювати сприятливі умови для становлення життєздатних і гнучких громадських структур, та досягти соціально значущих цілей у сфері вищої освіти. Крім того, наявність некомерційних організацій сприяє формуванню у сфері вищої освіти “договірних (мережевих) структур, у яких домінують взаємини координації, рівноправного партнерства” [7, с. 131].

Висновки

Специфіка системи формування освітніх ресурсів передбачає:

- ◆ *першорядну роль реалізації соціальної справедливості і соціальної ефективності у формуванні механізму функціонування ринку освітніх ресурсів;*

- ◆ *обмеження дії механізму функціонування ринку освітніх ресурсів рамками системи соціального захисту населення;*

- ◆ *тісну й гнучкість прямих і зворотних зв'язків освіти з ринком праці та іншими ринками факторів виробництва;*

- ◆ *неочевидність факту наявності економічно-*

го змісту в інтересах студента до освіти та інтересу педагогічного працівника до педагогічної діяльності;

- ◆ *неможливість розвиватися виключно на ринкових началах тощо.*

Високий інтелектуальний потенціал суспільства має величезне значення для розвитку продуктивних сил і реалізації різноманітних завдань у області культури, виховання, економіки тощо. Тому потребують постійного дослідження взаємозв'язки між економічними перетвореннями та системою освіти.

Бібліографія

1. Жильцов Е.Н. Экономика общественного сектора и некоммерческих организаций / Е.Н. Жильцов. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 185 с.

2. Самуэльсон П.А. Экономика / Самуэльсон П.А., Нордхаус В.Д.; пер. с англ. – М. : “БИНОМ”, “Лаборатория базовых знаний”, 1997. – 800 с.

3. Стиглиц Дж.Ю. Экономика государственного сектора / Дж.Ю. Стиглиц; пер. с англ. – М. : Издательство МГУ; ИНФРА-М, 1997. – 720 с.

4. Тарасова С.В. Экономическая теория благосостояния / С.В. Тарасова. – М. : ЮНИТИ–ДАНА,

2001. – 239 с.

5. Хейлбронер Р. Экономика для всех / Хейлбронер Р., Туроу Л.; пер. с англ. – Новосибирск : “Эко”, 2001. – 315 с.

6. Якобсон Л.И. Государственный сектор экономики: экономическая теория и политика / Л.И. Якобсон. – М. : ГУ ВШЭ, 2001. – 367 с.

7. Ясин Е.Г. Хозяйственная система и радикальная реформа / Е.Г. Ясин. – М. : Экономика, 1989. – 318 с.

Рецензент – доктор економічних наук
А.А. Покотілов